

Antikvarisk utredning inför förändringar av golfbanan vid Svar- tinge-Bisslinge, Sollentuna kommun, Stockholms län

November 2004

Antikvarisk utredning inför förändringar av golfbanan vid Svartinge-Bisslinge, Sollentuna kommun, Stockholms län

November 2004

Bakgrund

ArkeoDok har på uppdrag av Sam Bonnier, Svartinge gård, Sollentuna kommun, genomfört en arkeologisk utredning i samband med att vissa förändringar av golfbanan vid Svartinge är tänkta att genomföras. Det rör sig härvid om tre skilda förändringar. I den södra delen av området, i anslutning till Stäketvägen, finns planer på att utvidga golfbanan med tre nya hål och lägga ett ca 0,8 km² stort område till planen. Det aktuella området utgörs av ett skogsområde och mindre åkerpartier väster om Österby by.

Det andra området som är tänkt att förändras är beläget intill och omedelbart öster om vägen från Överby till Svartinge/Bisslinge (se markering på vidstående karta). Området utgörs idag av åkermark. Här är avsikten att bygga en byggnad till den Pay and Play bana som finns här. I en tidigare utredning (IKOS Rapport 1993:4) framkom att området öster om den tänkta bebyggelseplatsen hyser höga fosfatvärden och att det vid en provundersökning kunde konstateras att här finns boplatsslämningar, sannolikt från järnåldern.

Det tredje området utgörs av Svartinge bytomt. Här är det frågan om att flytta en byggnad inom bytomten till ett mera nordligt läge, strax bortom den idag existerande ladan.

Föreliggande utredning berör enbart de två första punkterna, dvs. inventeringen av det södra utvidgningsområdet och fostatkarteringen av den tänkta byggplatsen i norr. Arkeologisk utredning och dokumentation av förändringarna inom Svartinge bytomt kommer att genomföras under början av 2005 och tas inte upp här.

Inventering av det södra området

Det aktuella området utgörs av ett

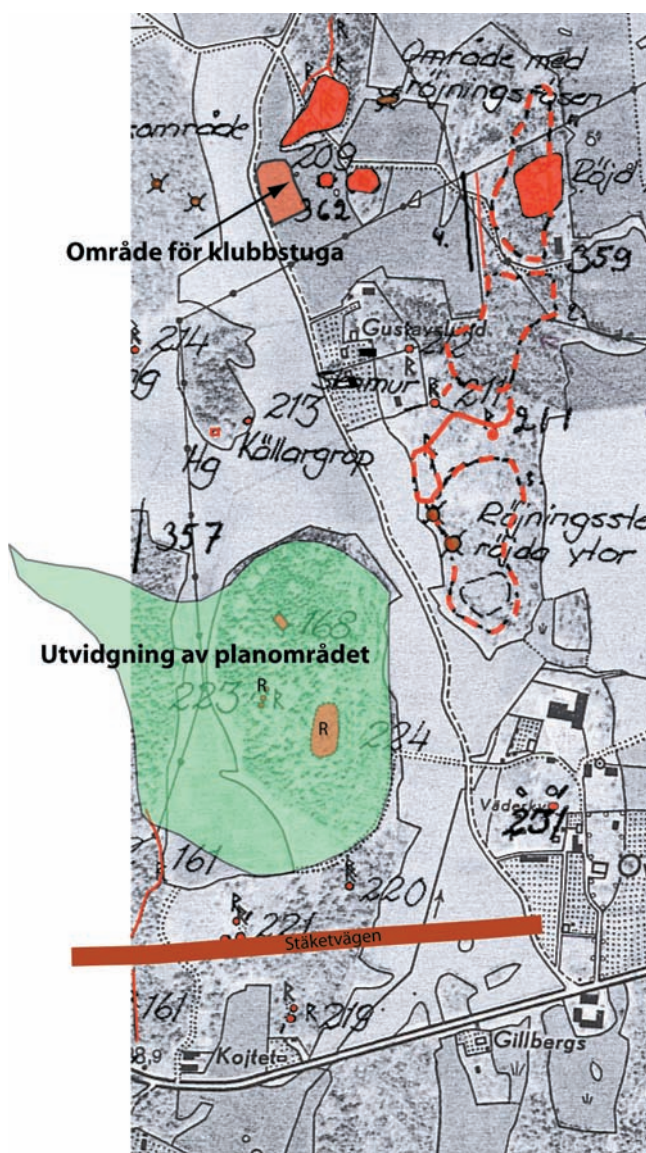

Fig. 1. Två av de områden som är planerade att ändras. I söder avser man att lägga till ett ca 0,8 km² stort område till golfbanan. Det är beläget väster om Överby by och utgjorde under äldre tid byns utmark. Inom området förekommer ett antal fornlämningar i form av framför allt gravar.

Det andra området är beläget längre mot norr och i anslutning till ett ovan jord osynligt boplatsoområde (fornlämning 362). Här är avsikten att bygga en receptionsbyggnad till Pay and Play banan.

skogsområde och mindre åkerpartier väster om Överby by. Området utgör under äldre tid utmark till Österby. På höjderna inom utredningsområdet och i direkt anslutning till det, framför allt i söder och sydväst,

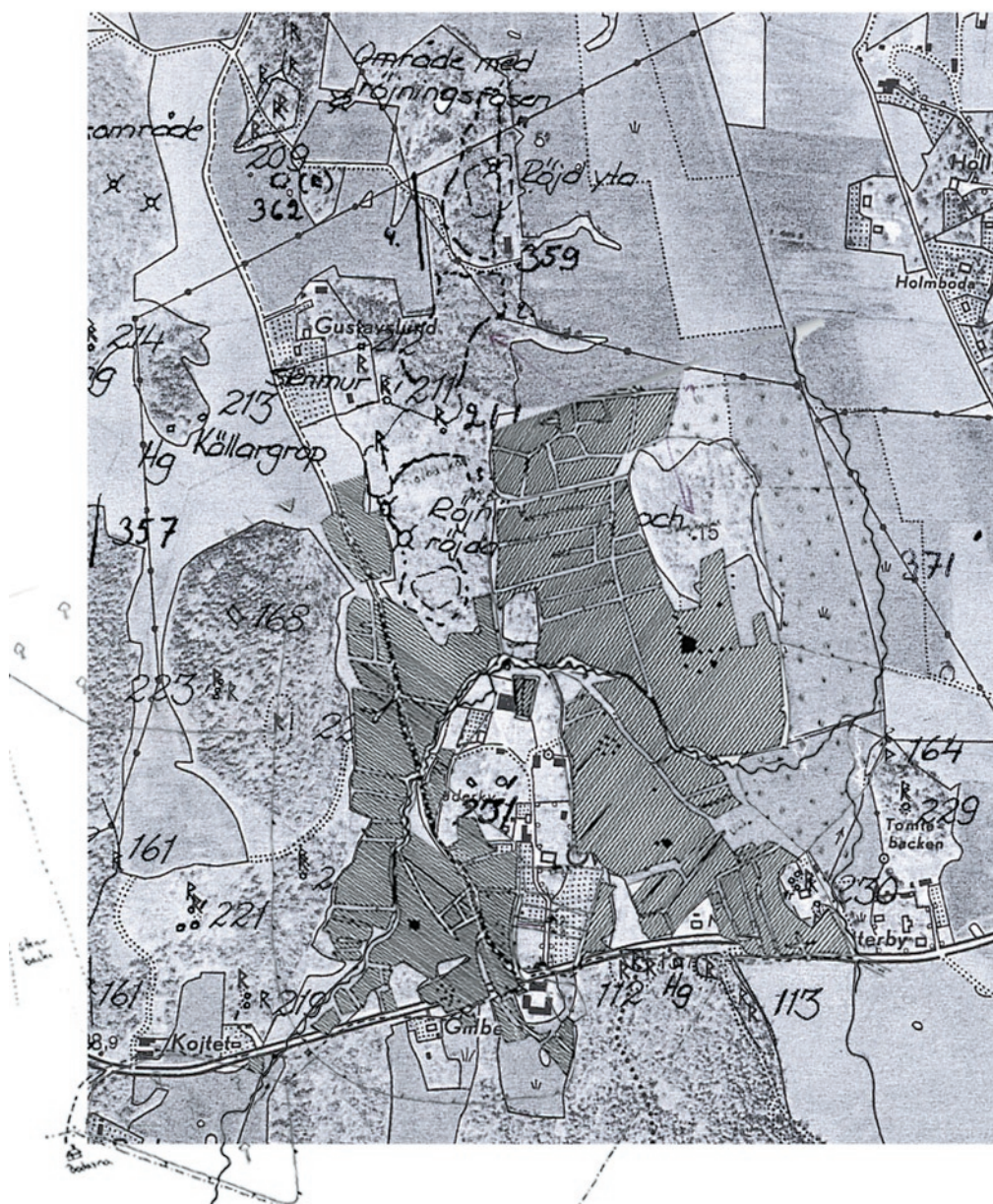

Fig. 2. En sammanläggning av kartan från 1700-talet över Överby med fornlämningarna och dagen landskap visar att det nu aktuella området, beläget väster om Överby by, utgjorde utmark till byn under äldre tid. Åkermarken i den östra delen av utredningsområdet utgjorde åkermark redan under 1700-talet.

förekommer ett flertal fornlämningar registrerade sedan tidigare. De utgörs huvudsakligen av enstaka stensättningar, sannolikt som regel från den äldre järnåldern. Områdets karaktär av utmark, parat med terrängförhållandena, gör att det sannolikt inte förekommer förhistoriska boplatser inom området. Utmarks karaktären kan dock innebära att här kan finnas mer av kategorien gravar och gravfält.

Vid fältinventeringen, som genomfördes under november 2004 och under goda

besiktningsförhållanden, framkom dock inga nya gravar eller gravfält. Den enda nya fornlämning som framkom är en del av en stensträng, belägen i den västligaste delen av inventeringsområdet (märkt med N1 på vidstående karta.). Den är av samma typ och form som fornlämning 357. Därutöver förekommer det ett flertal sentida röjningsrösen längs åkerkanterna (för en beskrivning av fornlämningarna, se bilaga 1).

Den väg som under äldre tid förband

Teckenförklaring

- Inventeringsområde
- R • Fornlämning
- / R Stensträng
- Sentida åker, nedlagd
- Röjningsröse
- N1 Nyupptäckt fornlämning
- 222 Nr enligt raä
- - - Äldre väg
- Moränvall, naturlig

Fig. 3. Förekommande fornlämningar inom utredningsområdet

A. Den östra höjden är väl avgränsad från omgivande mark och innehåller ett mindre gravfält och några stensättningar. I den västra delen finns en markant ändmorän.

B. I söder förekommer på de befintliga höjderna enstaka gravar.

C. Det västra höjdstråket tangerar utredningsområdet och innehåller, framför allt i söder, flera gravar belägna i karaktäristiskt höjdläge.

D. En stensträng följer en nordsydlig höjdsträckning i den norra delen av utredningsområdet.

E. Längs den sydvästra delen av utredningsområdet finns en äldre vägsträckning, idag till en del överväxt. Vägen utgör en äldre brukningsväg från Österby till dess utmarker. Vägen kan med fördel lyftas fram och ingå i golfbanan på ett naturligt sätt.

Fig. 4. Områden som bör undantas från markingrepp

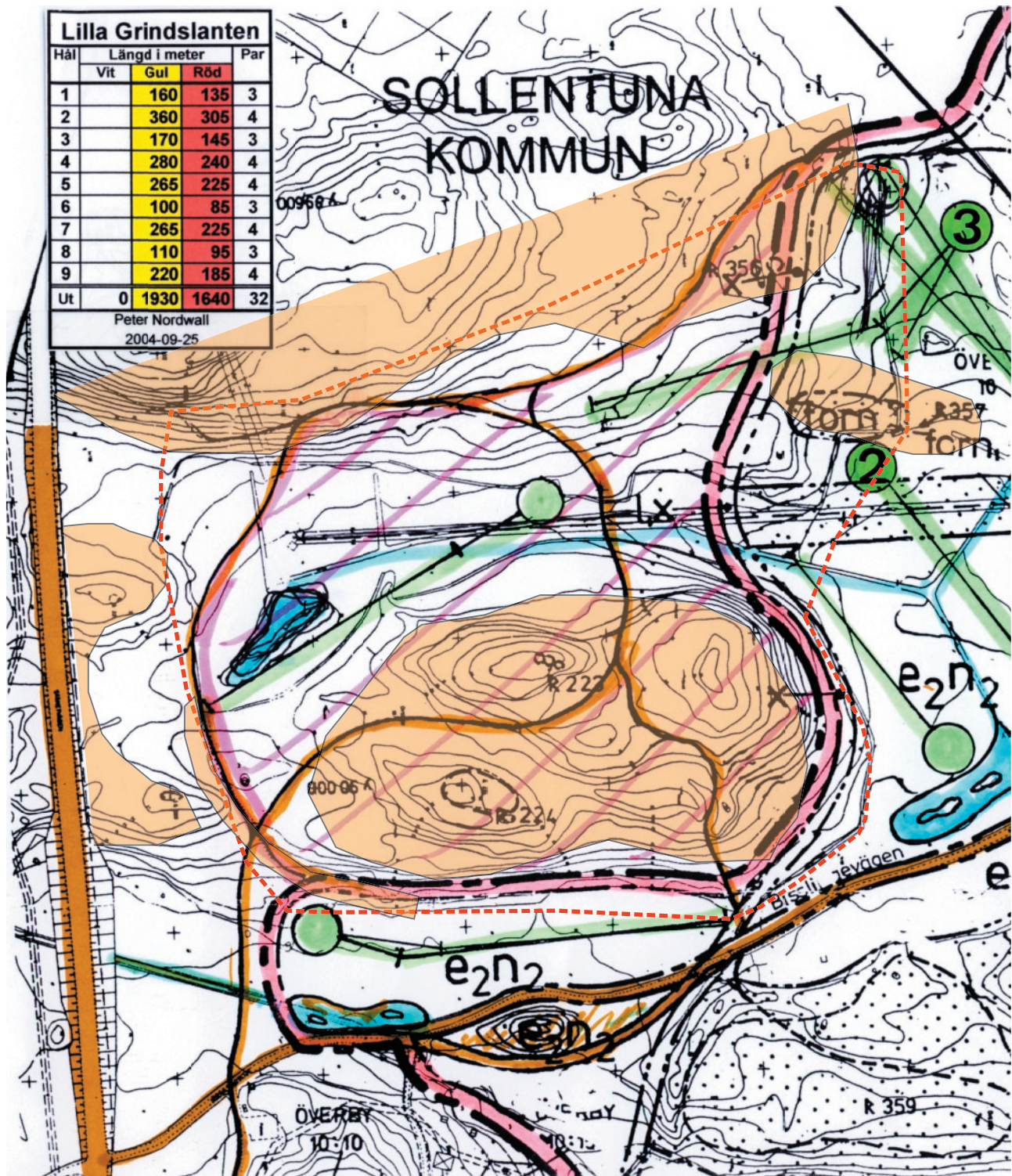

Fig. 5. Kartan är en sammanställning av planen över golfbanan med de hänsynsområden som framkommit genom den arkeologiska utredningen.

Överby med utmarkerna i väster kan ännu skönjas, där den går längs den sydöstra och södra kanten av höjden väster om vägen till Svartinge-Bisslinge. Vägen torde ha ett ursprung ner i medeltid.

Att använda området

Karaktären av området, med fornlämningar belägna på höjderna, ligger till grund för det förslag till markanvändning av utvidgningsområdet med avseende på golfbana. Fyra områden föreslås undantas från markingrepp. De utgör huvudsakligen

markanta bergshöjder (se figur 4). Område A utgör den markanta bergshöjd som dominerar området. På höjden finns ett mindre gravfält (fnl 224) och tre enskilda stensättningar (fnl 223). Fornlämningarna är belägna i karaktäristiska höjdlägen och målet bör vara att inte påverka landskapet så att denna karaktär försvinner. I den norra delen finns en röjd yta, om än mycket diffus och osäker (fnl 168).

Område B utgörs av mindre stensättningar belägna söder om utredningsområdet (fnl 220 och 221). Vid besiktning av nummer 221 kunde enbart den nordligaste av de tre stensättningarna identifieras. Sannolikt har de två södra försvunnit i samband med ombyggnationen av Stäketvägen.

Det tredje området (område C) utgörs av höjden i väster och innehåller två kortare sträckor av stensträngar och ett antal ensamliggande stensättningar, dels en i norr, dels ett flertal i söder utanför det aktuella utredningsområdet. Till detta område kan knytas område D som utgörs av en stensträng. Sannolikt har denna stensträng historiskt en koppling till N1 och vidare söderut till R 161.

Område E utgörs av den äldre brukningsväg som ledde från Överby till dess utmarker i väster. Vägen kan tydligt skönjas i terrängen. Den är delvis uppbyggd av stenskodda kanter och följer kanten av berget. Vägen bör bevaras och kan med fördel röjas fram och ingå som en intressant historisk del i golfbanans arkitektur.

Fig. 7. Området för den nya receptionsbyggnaden för Pay and Play banan. I bildens högra hörn, i de högre liggande delarna av landskapet, påträffades vid en tidigare undersökning spår av en förhistorisk boplats. Hur långt denna boplats sträcker sig mot väster (vänster i bilden) är oklart. Den nya byggnaden är tänkt att förläggas i åkermarkens västra del i anslutning till vägen.

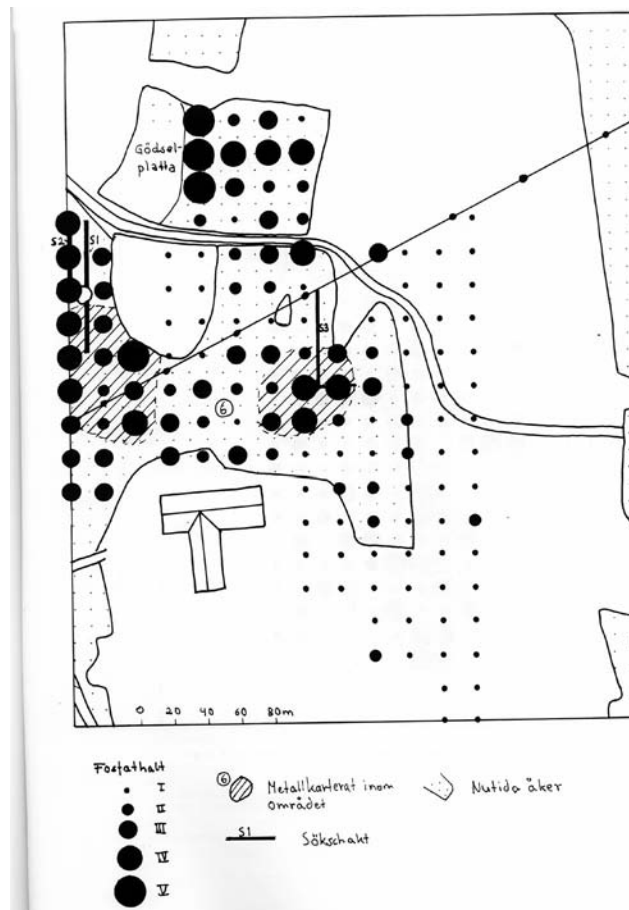

Fig. 6. En tidigare fosfatkartering av området i anslutning till höjden i bildens högra hörn ovan visade på höga värden. Den efterföljande provschaktningen visade att området innehåller spår av förhistorisk boplats.

Området för klubbstugan

Det andra området som berörs av förändringarna inom golfbanan utgörs således av ett mindre område intill och omedelbart öster om vägen från Överby till Svartinge/Bisslinge. Området utgörs idag av åkermark. Syftet enligt planerna är att här anlägga en receptionsbyggnad till den Pay and Play bana som finns i området. I en tidigare utredning (IKOS rapport 1993: 4) framkom att området öster om den tänkta

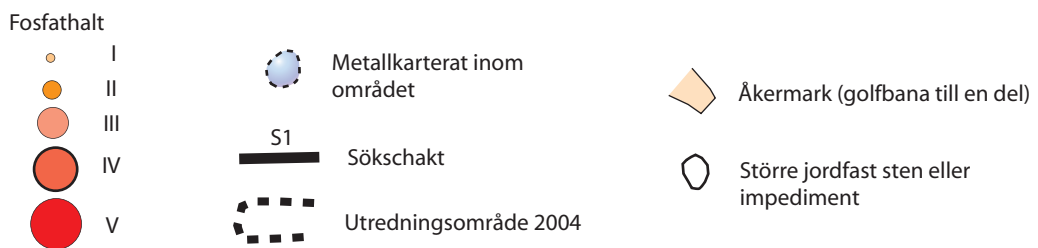
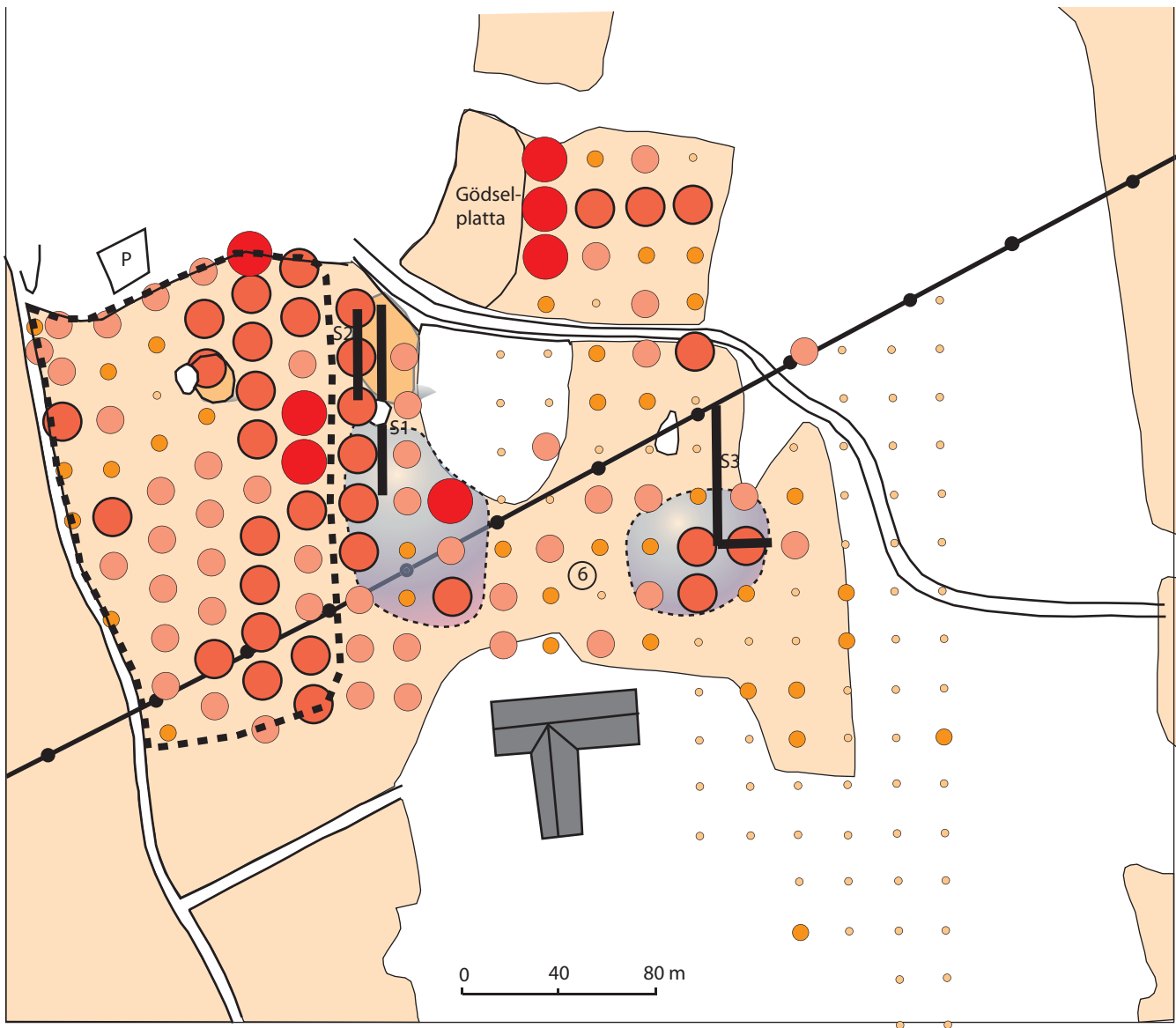
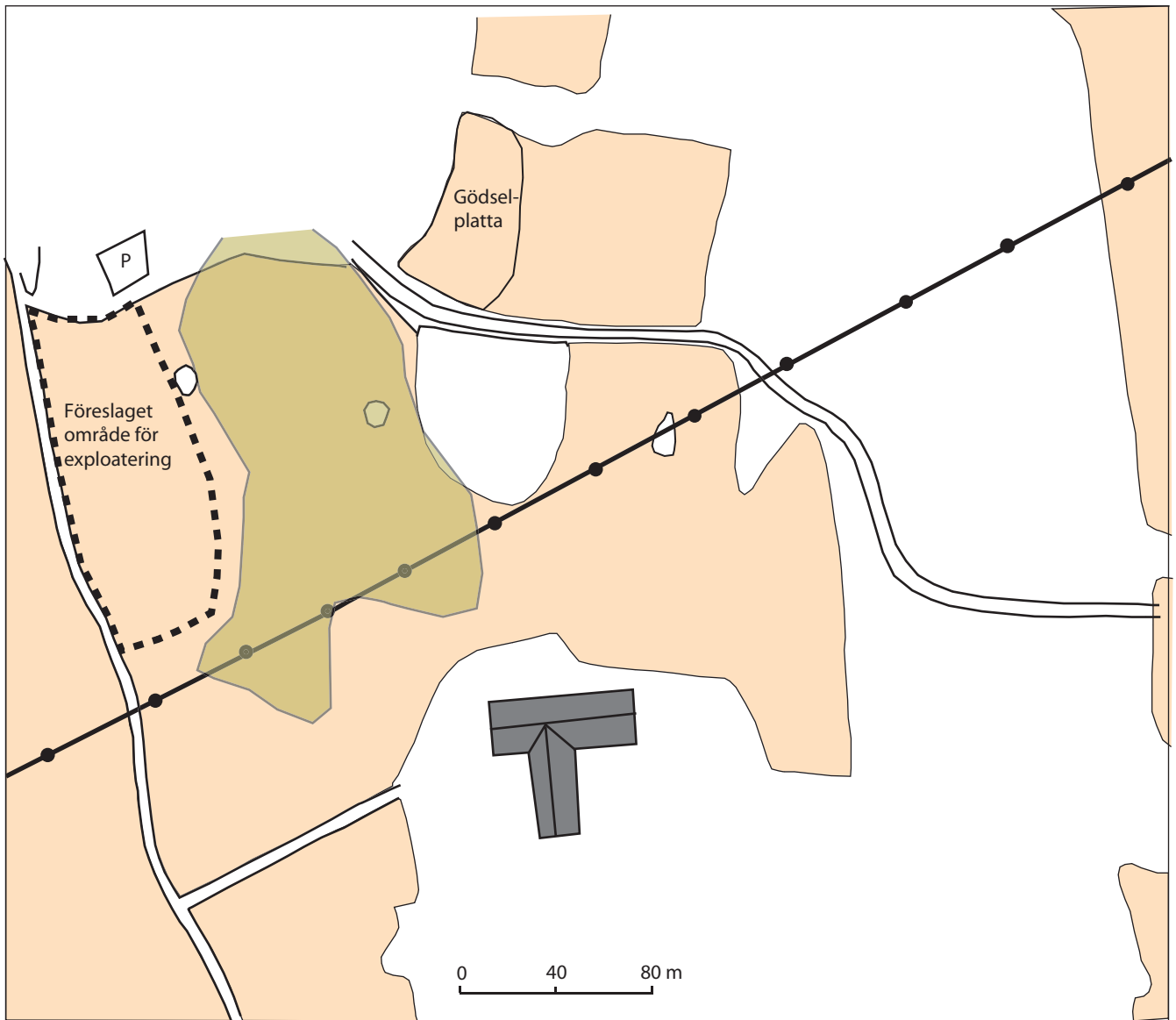

Fig. 8. Sammanläggning av fosfatkartering 1993 och 2004. De höga värdena är koncentrerade till den östra delen av åkern.

- Utbredning av boplatz från förhistorisk tid
- Åkermark (golfbana till en del)
- Föreslaget område för exploatering
- Större jordfast sten eller impediment

Fig. 9. Sammanläggning av utbredningen av den förhistoriska boplatzen och område som bör kunna komma ifråga för exploatering utan vidare antikvariska insatser.

bebyggelseplatsen hyser höga fosfatvärden och att det vid en provundersökning kunde konstateras att här finns boplatsslämningar, sannolikt från järnåldern.

Fosfatkarteringen kom dock vid nämnda tillfälle inte att utföras så att den täckte det nu aktuella området mot bakgrund av att marken sluttar mot väster. De höga värdena i den föregående fosfatkarteringen, där de höga värdena återfanns i sökområdets västra kant, antyder att boplatsoområdet möjligen sträcker sig något längre mot väster, dvs. ner mot den nu tänkta bebyggelseplatsen. För att få klarhet i dessa förhållanden genomfördes under november månad 2004 en kompletterande fosfatkartering av det nu aktuella området.

Fosfatkarteringen genomfördes enligt samma mall och utförande som den tidigare, det vill säga med prover tagna med 20 meters mellanrum och analyserade enligt spottestmetoden (Österholm 1983). Resultatet har lagts samman med den tidigare utredningen och ger en tydlig bild av boplatsorådets utbredning och avgränsning, framförallt mot väster (se karta föregående sida).

Som framförts sluttar marken mot väster och de lägre liggande delarna utgör en naturlig gräns för boplatzen. Fosfatkarteringen indikerar att boplatzen sträcker sig väster ut i höjd med ett större jordfast stenblock, och söder ut i höjd med kraftledningen genom området. Området väster om boplatzen har sannolikt nyttjats som åkermark sedan järnåldern till våra dagar.

Genom vägens sträckning har marken öster om vägen på grund av erosion förhöjts, vilket innebär att nivån idag är betydligt högre än under äldre tid, indikerande att lutningen mot väster har varit kraftigare under äldre tid.

Jag bedömer situationen sådan att boplatsens utsträckning mot väster är tämligen tydlig och klar. Österut är det något mer osäkert och även i viss mån mot norr. Området väster om boplatzen i anslutning till vägen, bör enligt min mening vara möjligt

att exploatera utan närmare arkeologiska undersökningar, under förutsättning att detta sker inom markerat område. Dock är det av betydelse att påpeka att denna exploatering bör anläggas så nära vägen som möjligt och att tillkommande ledningsdragningar inte påverkar den markerade boplatzen. Gränsen för exploateringsområdet innebär att man måste hålla sig väster om det stora stenblocket för att inte påverka boplatzen.

Som avslutning bör påpekas den generella skyldighet man har som exploatör att omgående avbryta arbetet och meddela antikvariska myndigheter om fornlämning trots allt skulle påträffas i samband med markarbeten.

Litteratur

Bisslinge, Svartinge och Överby, Sollentuna kommun. Arkeologisk utredning. IKOS 1993:4. Visby

Österholm, I. & Österholm S. 1997. Spot test as a phosphate survey method in the field: practical experiences. I: Burenhult, G (ed.): remote sensing. Applied techniques for the study of cultural resources and the localization, identification and documentation of sub-surface prehistoric remains in Swedish archaeology. Theses and Papers in North-European Archaeology 13: a. Department of Archaeology, Stockholm University. Stockholm.

Doc. Dan Carlsson
ArkeoDok

Registrerade fornlämningar inom utredningsområdet och i dess närhet
(se figur 3)

Fornlämningsnr.	Fornlämningstyp	R-märkt eller inte	Konstruktion	Form
Sollentuna 213:1	Sammanförda lämningar	Övrig kulturhistorisk lämning		
Sollentuna 213:1	Sammanförda lämningar	Övrig kulturhistorisk lämning		
Sollentuna 214:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 215:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 215:2	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 215:3	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 215:4	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 211:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 211:3	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 212:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Kvadratisk
Sollentuna 359:1	Fossil åker	Fast fornlämning		Blockformig
Sollentuna 359:2	Fossil åker	Fast fornlämning		Blockformig
Sollentuna 359:3	Fossil åker	Fast fornlämning		Blockformig
Sollentuna 356:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 357:1	Hägnad	Fast fornlämning	Stensträng	
Sollentuna 168:1	Stenröjd yta	Övrig kulturhistorisk lämning		
Sollentuna 223:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 223:2	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 223:3	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 224:1	Gravfält	Fast fornlämning		
Sollentuna 231:1	Stensättning	Bevakningsobjekt	Övertorvad	Rund
Sollentuna 231:2	Stensättning	Bevakningsobjekt	Övertorvad	Rektangulär
Sollentuna 220:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 221:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 221:2	Stensättning	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 221:3	Stensättning	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 161:1	Hägnad	Fast fornlämning	Stensträng	
Sollentuna 161:1	Hägnad	Fast fornlämning	Stensträng	
Sollentuna 222:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 222:2	Stensättning	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenfylld	Oregelbunden
Sollentuna 222:3	Stensättning	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 222:4	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 158:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	: Rektangulär
Sollentuna 158:2	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 158:3	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 225:1	Fornlämningsliknan de bildning	Övrig kulturhistorisk lämning		
Sollentuna 200:1	Fornlämningsliknan de lämning	Övrig kulturhistorisk lämning		
Sollentuna 200:2	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Övrig bergart/mineral	
Sollentuna 162:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 219:1	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
Sollentuna 219:2	Stensättning	Fast fornlämning	Stenfylld	Rund
N1 (ny fornlämning)	Hägnad	Fast fornlämning	Stensträng	